ԵՐՄՊԱԼ

Լրագիր Տաքսթոնի

Թիւ 27 — 5 ՅՈՒԼԻՍԻ (23 ՅՈՒՆԻՍԻ) — 1856

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

ԱՒՍՏՐԻԱ. Ռուսիոյի եւ Փրանսիոյի կայսերաց իրարու հետ տեսակցութիւն։ Ոմիան խաղաղութիւն։ Պրուսիոյ խաղաղութիւն ու իր դահին։ Փերդինանդոս Պապա։ Կոստիւրան թերիկը։

ԳԵՂԳԻՒՆ. Նապոլէոն կայսրն եւ Վիլհելմի կանը բաղնիք կ'երթան։ Պատերազմին յանձնաձեւ լեռան օրէնքը։ Օրէնսդրական իշխանութեան հիմերուն տրուելու տարեկան ռոճիկը։ Գտորիկ կանին նամակը։

ՕՍՄԱՆՅԱՆ ՏԻՐՈՒԹԻՒՆ. Կ. Պոլսոյ։ Գանձարանի խշխանութեանց եւ Խրլոմի լուր։ Ինչիոս Փուլոսին Եպիսկոպոս երթալը։

ՈՒՍՈՒՑՉԱԿԱՆՔ. ՍԱՏԵՆԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ։
ԿԵՆԱԳՐԱԿԱՆ. Արեւին Պեղասան մոլորակ։ Լեռ։
ՄԱՆԱՒԱԼԻՒՐՔ։
ԱՄԻԱԿ. Աղաւնին ու Արջինը։

ԱՒՍՏՐԻԱ

ՎԻԵՆՆԱ, 5 ՅՈՒԼԻՍԻ։

ԿԱՅՍԵՐ Փլենպիէրի բաղնիքն երթալուն լուրը շատ լրագիրներու առիթ առաւ լուր մը տարածելու, իբրեւ թէ Աւստրիայի եւ Դաղղիայի նիզակակից եւ բարեկամ վիհապտներն իրարու հետ տեսութիւն պիտի ունենան Դանուբի քաղաքներուն մէկուն մէջ։ Սմանք այնչափ յառաջ գացին մինչեւ առ անուանելու քաղաքն (Քանհայմ, Պրեկենց, եւ այլն) ու պանդոկն իսկ որոշեցին, ուր դիմանական թագաւորներ եւ իշխաններ, եւ Պրուսիոյ թագաւորն ու Ռուսաց կայսրն ալ պիտի դային։ Դարձեալ Վալեւսքի կոմսին համար ալ լուր տարածուած է թէ Վիեննա այցելութիւն մը պիտի ընէ։ Ասոնց ամենայն լուրերը թէ որ բոլորովին անհիմն չեն ալ նէ ուսումնասիրելու շատ կարօտութիւն ունին, եւ յայտնի է որ իրենց սկիզբն ու հիմն այլ եւ այլ վիհապտաց ամարտանի բաղնիքներ երթալն առնուած է։

— Յունուարամի Ութն մեծափառ թագաւորին պատուոյն Յունիսի 28ին մայրաքաղաքիս քովի գաշտին վրայ մեծ զօրահանդէս եղաւ ու երկու ժամ տեւեց, որուն Պրուշիոյի Փրիդերիսն ալ ներկայ գտնուեցաւ։ Զօրահանդէսը լմննալէն ետքը մեծափառ կայսրն իր թագաւորական հիւրոյն մինչեւ Էլիզաբեթ տաղիդքսին պալատն, ուր թագաւորը կը բնակի, անոր ընկերացաւ։ Մեծափառ թագաւորը յառաջագոյն որոշած ժամանակէն աւելի երկայն ատեն Վիեննա պիտի կենայ, եւ առ միջոցին մայրաքաղաքիս երեւելի տեղերն աչքէ անցընելու կը զբաղի։ Կայսրը սենեամէջինքը հաշտարար նորաշէն զինարանը տարաւ, զարմացուց։ Թագաւորը մեծարիսա կայսրուհւոյն Լաքսենպուրգի ամարանոցն այցելութեան գնաց։ Կայսրն ալ մայրաքաղաքս գտնուող ազգիդուքներուն հետ երկին անդամ թագաւորն իր այցելութիւնը պատուեց։

— Փիրդինանդոս Պաս բարձրագոյնս տրքիդուքան իր Գալիցիա, Բեղդիա, Հոլոմոս ու Գերմանիա ըրած ճամբորդութենէն դառնալով անցեալ ամսոյն 26ին մայրաքաղաքս հասաւ։

— Պրուշի մեծափառ թագաւորն ու թագուհին Ցրեզանեի եւ Փիլիցի վրայէն դարձով, ուր Սաքսոնիոյի թագաւորական գերդաստանին այցելութիւն ըրին, Յունիսի 30ին պատենդարեն թիւրիցից հասան, ուր Բահենիոյի կուսակալէն եւ զինուորական հրամանատարէն մեծ պատուով ընդունուեցան։ Վերջապէս սենկից Քարլսպատի վրայէն Մարիենպատի բաղնիքները պիտի երթան։

— Ռուսաց արտաքին գործոց պաշտօնոյ Կորչաքով իշխանն ամսոյս 28ին Ցրեզանեի ու Պերլինի ճամբով Պետերբուրգ երթալու համար մայրաքաղաքէս ճամբայ ելաւ։

— Դաղղիայի կողմանէ Գանուբի իշխանութեանց մասնաժողովին լիազօր գործակալ անուանուած Թուրէյրան-Փերիկոյ սեղանաւորը մայրաքաղաքս հասնելով՝ ամսոյս 3ին մեծափառ կայսրմէ առանձին ունկնդրութեան ընդունուեցաւ։ Եւ մէկ քանի օրէն Պուքրէշ պիտի երթայ։

ԳԱՂԳԻՍ

ՓԱՐԻԶ, 3 Յունիսի։ Կապոլէոն մեծափառ կայսրը Փլենպիէրի բաղնիքներն երթալու համար ամսոյս 1ին դէպ ի Դանսի ճամբայ ելաւ, ուր գիշերն անցընելէն ետքն երկրորդ օրը Փլենպիէր հասաւ։ Այս բաղնիքն երթալուն պատճառն այն է որ ժամանակէ մը վերը յօդացաւ (Rhumatisme) կը նեղուի։ Իրեն ընկերացողներուն մէջ Քանրոբերը սպասաւորեան ալ կայ։ Կայսրը վերոյիշեալ բաղնիքն երթալուն պատճառաւ, քաղաքական ազնուականներ ալ հոն կը ժողվին, ինչպէս նոյն օրը Սենթ Ռենոյ եւ Լորտ Ռոսկլան սպասաւորներուն այցելութիւնը ալ Փլենպիէր հասեր են։ Կարծուի թէ կայսրը փարիզ դառնալէն ետքը կայսրուհին ալ Պիարիցի բաղնիքը պիտի երթայ։

Ալ աղեւաքի կանոն ալ Հանովրի բաղնիք պիտի երթայ, եւ Մոնթեբելլի համեմատ իրեն լայնակայութիւնն ժամանակ արտաքին գործոց պաշտօնը Պարոշին յանձնուեր է։ Ամսոյս 2ին օրէնսդիր ժողովը գոցուեցաւ, իր վերջին որոշումներուն մէջն է եղեւեալ պաշտօնատարաց հանդստեան ռոճիկ կարգելը, որն որ 36 քուէի դէմ 185 քուէով ընդունուեցաւ։

— Կայսերդուքն յանձնաձեւութեան նկատմամբ ծերակուտի վճռով յօրինուած օրէնքաց առաջարկութիւնը Մոնիթէր պաշտօնական լրագիրն իր վերջին թուերուն մէջ կը հրատարակէ, զորն որ հոս ամփոփ կը թարգմանենք։

Ա. Յանձնաձեւութիւն։

Յօդ. 1. Կայսրը մինչեւ որ իր 18երորդ տարին լմընցնէ անչափահաս կը համարուի։

Յօդ. 2. Եթէ անչափահաս կայսրը գահ կը նստի առանց կայսեր (իրեն հօրը) իր մեռնելէն յառաջ հրատարակեալ արձանագրով մը տերութեան յանձնաձեւութեան նկատմամբ որոշումներ ընելու, ան ատեն կայսերամայրը յանձնաձիւ պիտի ըլլայ եւ իր անչափահաս որդին ինքը պիտի խնամէ։

Յօդ. 3. Յանձնաձիւ մայր կայսրուհին չիկրնար երկրորդ անգամ ամուսնանալ։

Յօդ. 4. Ի դիպուածի որ կայսրուհի չըլլայ, ան ատեն յանձնաձեւութիւնը, եթէ կայսրը հրատարակեալ կամ գաղտնի արձանագրով մը ուրիշ որոշում մ'ըրած չըլլայ, առաջին գաղղիական իշխանին կիյնայ, իսկ եթէ ան ալ պակաս բլլայ՝ ան ատեն ուրիշ գաղղիայի (կայսերազուն) իշխանի մը ժառանգութեան կոչում։

Յօդ. 5. Եթէ յանձնաձեւութիւն ընելու յարմար գաղղիական իշխան մը պանտելու չըլլայ, ան ատեն յանձնաձեւութիւնը խորհրդէն ժողովքի կանչուած ծերակոյտը նոյն խորհրդեան առաջարկելովը յանձնաձիւ մը կանուանէ։ Ի դիպուածի որ կայսրը յանձնաձեւութեան խորհուրդ մ'անուանած չըլլայ, ան ատեն ծերակոյտը ժողովին եւ յանձնաձիւ մ'առաջարկելը պաշտօնէից խորհուրդը պիտի կատարէ՝ ծերակուտին, օրէնսդիր ժողովոյն եւ տերութեան խորհրդոյն նոյն ատենուան պահելիներուն մասնակցութեամբ։ Մինչեւ որ յանձնաձիւ մ'անուանուի կառավարութեան գործքերը պաշտօնի մէջ գտնուող պաշտօնեաներն յառաջ պիտի տանին, որոնք իրենց ժողովք (Conseil) մը պիտի գումարեն եւ քուէի առաւելութեամբ որոշում պիտի ընեն։

Յօդ. 6. Յանձնաձիւն ու յանձնաձեւութեան խորհրդեան անդամները գաղղիացի եւ 21երորդ տարին լմընցուցած պիտի ըլլան։

Յօդ. 7. Կայսրը յանձնաձեւութեան նկատմամբ առած հրատարակեալ արձանագիրը՝ ծերակուտին պիտի ուղղի եւ անոր դիւանին մէջ պիտի պահի։

Յօդ. 8. Յանձնաձեւութեան ամէն գործքերն անչափահաս կայսրը անուամբ պիտի գործադրուին։

Յօդ. 9. Մինչեւ որ կայսրը չափահաս ըլլայ՝ յանձնաձիւ կայսրուհին կամ կայսերազուն իշխանը անչափահաս կայսրը տեղ կայսերական իշխանութիւնն իր ամենայն ընդարձակութեամբը կը բանեցընէ, բայց առանց յանձնաձեւութեան խորհրդեան տրուած իրաւանց վերանալու։ Կայսրը անձը պաշտպանող ամէն օրէնքաց որոշումներուն՝ յանձնաձիւ կայսրուհւոյն եւ իշխանին համար ալ պիտի գործեն եւ պիտի գործածուին։

Յօդ. 10. Յանձնաձիւ կայսրուհւոյն կամ իշխանին պաշտօնն անմիջապէս կայսրը մեռնելէն ետքը պիտի սկսի։

Յօդ. 11. Եթէ անչափահաս կայսրը եղբայր մը կայսերութեան ժառանգ թող տալով մեռնի՝ ըլլայ կայսրուհւոյն կամ յանձնաձիւին յանձնաձեւութիւնն առանց նոր փոփոխութիւն մը կրելու պիտի շարունակուի։

Յօդ. 12. Կայսրուհւոյն յանձնաձեւութիւնը կը դադրի, եթէ ժառանգութեան նկատմամբ եղած որոշումն այնպիսի իշխան մը գահը կը նստեցնէ որն որ իրեն որդին չէ։ Բ. դիպուածիս մէջ յանձնաձեւութիւնն առաջիկայ ծերակուտի վճռոյն 4երորդ կամ 5երորդ յօդս ածին համաձայն պիտի կարգուի։

Յօդ. 13. Եթէ անչափահաս կայսրը կը մեռնի եւ կայսերական իշխան ուրիշ գոնէ յառաջ եկած

անչափահաս կայսեր մը կը ձգէ, ան ատեն յանձանձիւն իր պաշտօնին մէջ պիտի մնայ՝ մինչեւ որ նոր կայսրը չափահաս ըլլայ։

Յօդ. 14. Ան գաղղիական իշխանը, որն որ իր հասակին կամ ուրիշ ինչ եւ իցէ պատճառաւ. կայսեր մեռած ատեն յանձանձելութիւնը վրան առնելու ոգեւորուած է, նոյն ոգեւորը վերցուելն ետքն ալ չիկրնար յանձանձելութեան կոչուիլ։ Պաշտօնի մէջ գտնուող յանձանձիչը յանձանձելութիւնը կը պահէ մինչեւ, որ կայսրը չափահաս ըլլայ։

Յօդ. 15. Կայսրուհի ընդոլ. յանձանձիչ մը՝ անչափահաս կայսեր անձին վրայ ամենեւին (իշխանութիւն) իրաւունք մը չունի։ Անչափահաս կայսեր խնամք տանիլը, իրեն ատն վերին սեռութիւնը եւ իրեն կրթութեան վերին հսկողութիւնը՝ իրեն մօրը պիտի յանձնուի։ Թէ որ իր մայրը կենդանի չըլլայ կամ կայսրն ասոր համար մասնաւոր անձ մը նշանակած չըլլայ՝ ան ատեն անչափահաս կայսեր հոգաբարձութիւնն ան անձին պիտի՝ որ յանձնուի զորն որ յանձանձելութեան խորհուրդը կ'ուզուանէ։ Թէ յանձանձիչն եւ թէ իրեն գաւակներն այս պաշտօնիս չեն կրնար որոշուիլ։

Յօդ. 16. Թէ որ յանձանձիչ կայսրուհին կամ յանձանձիչ իշխանը կայսեր կենդանութեան առեն յանձանձելութիւնը գործադրելու համար պէտք եղած երդումն ըրած չեն, ան ատեն նոյն երդումն Ռեհեստաղի վրայ գտնը նոսատ անչափահաս կայսեր կու տան, դաղղիական իշխաններուն, յանձանձելութեան խորհրդոյն անդամներուն, պաշտօնեից, թագի մեծ պաշտօնակալներուն եւ պատուոյ Լեգէոնի մեծ խաչն ունեցողներուն, ծերակուտին, օրէնագիր ժողովին ու տերութեան խորհրդոյն անդամներուն առջեւ։ Անչափահաս կայսրը արուեստը երբոյն՝ կրնայ յանձանձելութեան խորհրդոյն եւ պաշտօնէից ներկայութեամբն ալ ըլլալ։ Ազգային դիպուածի մէջ երբոյն յանձանձիչ կայսրուհոյն կամ յանձանձիչ իշխանին տալու յայտարարութեամբ մը պիտի հրատարակուի։

Յօդ. 17. Յանձանձիչ կայսրուհոյն կամ յանձանձիչ իշխանին ընելու երդումն սա է։

«Կ'երդնում կայսեր հաւատարմութիւն. Կ'երդնում որ սահմանադրութեան, ծերակուտին ըրած որոշումներուն եւ տերութեան օրէնքներուն համաձայն պիտի կառավարեմ, ազգին եւ կայսերական թագին իրաւունքներն անվնաս պիտի պահեմ, իմ իշխանութիւնս քանդուցած ատենս միայն անոր մոտ պիտի դնեմ, որ ինք զինքս կայսեր եւ Դաղղիայի համար նուիրեմ, եւ կայսրը չափահաս ըլլալուն պէս հաւատարմութեամբ իրեն պիտի յանձնեմ ան իշխանութիւնը՝ որուն գործածութիւնն ինծի յանձնուած է»։

Ծերակուտեան պաշտօնական աս երդման արձանագրին մէկ օրինակը պիտի՝ առնու։ Գիւանագրին պիտի՝ ստորագրեն յանձանձիչ կայսրուհին կամ յանձանձիչ իշխանը, կայսերական տան իշխանները, յանձանձելութեան խորհրդոյն անդամներն եւ պաշտօնեաները։

Բ. Յանձանձելութեան խորհուրդը։

Յօդ. 18. Կայսեր անչափահասութեան քսան ժամանակին համար յանձանձելութեան խորհուրդ մը պիտի դրուի։ Ան խորհուրդը պիտի կազմուի։ 1. Դաղղիայի (կայսերական) իշխաններէն, 2. ան անձինքներէն՝ որոնք կայսեր հրատարակեալ կամ գաղտնի գիւանագրով մ'ամբ քանիս համար որոշուած են։ Թէ որ կայսրն այսպիսի որոշում մ'ըրած չէ՝ ան ատեն ծերակուտը հինգ հոգի յանձանձելութեան խորհրդոյն անդամ պիտի՝ ընտրէ։

Յօդ. 19. Յանձանձելութեան խորհրդոյն անդամներուն ոչ պէս կրնայ յանձանձիչ կայսրուհին կամ իշխանին իր պաշտօնին հանուիլ։

Յօդ. 20. Յանձանձիչ կայսրուհին կամ իշխանը յանձանձելութեան խորհուրդը կը ժողովէ եւ ինքն անոր գահերէց կը նստի։ Յանձանձիչ կայսրուհին կամ իշխանը կրնան իրենց տեղ Դաղղիայի (կայսերական) իշխաններէն կամ յանձանձելութեան խորհրդոյն անդամներէն մէկը գահերէց դնել։

Յօդ. 21. Յանձանձելութեան խորհուրդը հարկ եղած ատեն եւ քաւելի բացարձակ ատենութեամբ պիտի որոշէ 1. կայսեր առնտնութիւնը, 2. պատուոյ հրատարակիչն եւ խորհրդանիշն, դաշնաւորութեան կամ վաճառականութեան դաշնից ստորագրելը, 3. ծերակուտի խորհրդեան առաջարկութիւնները։ Քանի՞ հաւատարմութեան ժամանակ՝ յանձանձիչ կայսրուհոյն կամ յանձանձիչ իշխանը քաւէն պիտի՝ որոշէ։ Երբ որ ժողովոյն դահերէցութիւնը տեղակալ մը կը վարէ՝ ան ատեն (գարձեալ) յանձանձիչ կայսրուհին կամ իշխանը վերջնական որոշումն կու տայ։

Յօդ. 22. Յանձանձելութեան խորհուրդն ուրիշ ամէն խնդիրներու մէջ, որոնք յանձանձիչ կայսրուհիէն կամ՝ յանձանձիչէն իրեն հարցուցուին, միայն խորհրդատու քուէ ունի։

Գ. Ազգնոյ դատմունք։

Յօդ. 23. Յանձանձելութեան ժամանակ թագին մեռելոյն վարչութիւնը մինչեւ հիմակ արժանաւոր համանոյն պիտի շարունակուի։ Ինկամուրին գործածութեան համար յանձանձիչ կայսրուհոյն կամ յանձանձիչին ճոխութեան տակ հին կարգով որոշում պիտի՝ ըլլայ։

Յօդ. 24. Յանձանձիչ կայսրուհոյն կամ յանձանձիչին անձնական ծախքերն եւ իրենց ատն պահպանութիւնը թագի եկեւմտից հաշուին մէկ մասը պիտի կազմեն։ Ծախքերուն քանակութեան չափը յանձանձելութեան խորհուրդը պիտի՝ որոշէ։

Յօդ. 25. Ի դիպուածի որ անչափահասութեան մը սկսելու ատեն յանձանձիչը ներկայ չգտնուի, եւ կայսրն ալ իր մահուանէն յառաջ ասոր նիստամամբ որոշում մ'ըրած չըլլայ, ան ատեն մինչեւ որ յանձանձիչը հասնի՝ տերութեան գործքերը ներկայ ծերակուտի վճռոյն նեռորդ յսպառ ածին վերջին հաստատուածին որոշմանց համեմատ պիտի գործադրուին։

(Սփոյ.) Տերութեան խորհրդոյ գահերէց

Ե. ՊԱՐՈՒ.

Պ. ՏԷ ՓԱՐԻԷՕ. Բ. ՏԷ ԹՈՒՐՅԷ.

— Գաղղիոյի մէջ, մանաւանդ Օրլէանեանց կալանաւորութեան վրայ, շատ ապրեցուցիչ ըրած է Դատաստանի կայսեր Օրլէանեան իշխանուհիներուն, Լուդ. Փիլիպպոսի 3 դստերացը կամ անոնց գաւակներուն, 200,000ական ֆրանքի տարեկան թոշակ կապելու պատճառը. շատերը կը համարձակին թէ Լուդ. Նափոլէոն ասով նոյն գերդաստանին դրաւած ստոյգ ածներուն փոխարէն մ'ընել կ'ուզէ. բայց ինչպէս աս հատարակ կը հաստատուի, ասով միայն նոյն իշխանուհիներուն սիրելի արաւած 12 միլիոնին տարեկան շահն անոնց կը հատուցուի։ Կայսեր առաջարկութեան տերութեան խորհուրդն արդէն հաստատութիւն տուած է, որուն համեմատ 1856ին, Յունիսի 22էն սկսեալ՝ Մարիամ թագուհոյի Բեղգիացւոյ թագուհոյն ժառանգներուն, Մարիամ Կլեմենտինէ Լաքսէնբուրգացի-Կոթայի դքսուհոյն, նոյնպէս Մարիամ Քրիստինէ Վիւրթեմպերկի դքսուհոյն ժառանգներուն՝ տարի է տարի 600,000 ֆր. պիտի տրուի։ Կատարելութիւնն այս առաջարկութիւնը օրինապիր ժողովքին տալու համար է։

— Փարիզի կոմսը Օրլէանեանց եւ Օրլեանաբնականաց իրաւունքներուն դէմ իր կողմնակիցներուն գլխաւորներէն մէկուն ապրելու ըստ զրամոնն թուղթի մը գրած է, որն որ երկու կողման բայց առնի Օրլէանեանց մէջ մեծ ազդեցութիւն ըրեր է։ Այս թղթին վերջը կ'ըսէ թէ «Մամ հարկադրուիս, նոյնորի դքսին, ընտանեաց մէջ ամէն անցածներուն տեղեկացայ։ Հաստակ չենքրեր ինծի ամէն բանի մէջ մտնելու։ Եւ ան բաներէն հետու կեցած եմ։ Աչքիս առջեւը միայն հօրս կտակը, որպէս գործելու եղանակն ու սահմանադրական միապետութիւնն ունիմ»։

ՕՍՄԱՆԵԱՆ ՏԷՐՈՒԹԻՒՆ

ԿՈՍՏԱՆԴԻՆՈՒՊՈԼԻՍ, 27 Յունիսի։ Վերջի պատերազմներուն ժամանակ մայրաքաղաքս կեցող Ռուս մաճառականներին արտաքին գործոց պաշտօնեայ Իզատ Փաշային բարեմիտ ստորագրութիւններով շնորհակալութեան խուզիր մը մատուցին, մինչեւ հիմակ իրենց եղած պաշտպանութեան համար երախտագիտութիւնները յայտնելով։ Ռուսաց կառավարութիւնը ծանուցեր է թէ Ռունիի եւ Իսմայիլի մէջ կործանեալ տուած բերդերը՝ նոյն տեղերը վերջին պատերազմներուն ժամանակ դաշնաւորոյց դէմ պաշտպանելու համար իր նոր շինել տուած առժամանակեայ պատեհներն են միայն, իսկ բուն հին ամրութիւնները ամրոցք կենդեր են։ Պեսարաբիայի նոր սահմանները որոշող մասնաժողովն իր գործքերը լրացնելու վրայ է. թէպէտ եւ ուրիշ լուր մը ալ կ'ըսէ թէ նոր դժուարութիւններ ծագելով՝ Ռուսաց գործակիցները պետերբուրգ գրեր ծանուցեր են, ուստի եւ նոր հրամանները կը սպասեն։ Այս մասնաժողովն իր գործքը լրացնելուն պէս՝ ազատութիւնն պիտի՝ ընդունուի, եւ անմիջապէս նոյն իշխանութեանց վիճակը քննելու որոշուած մասնաժողովն պիտի գումարուի եւ իր գործքերն սկսի։ Երկու իշխանութիւնաց հաստատարներն իրենց իշխանութիւնը չատ պիտի՝ վարեն, թէպէտ եւ (7 տարուան) ժամանակին լրացած է։

Խրիմ գաշնաւորոյ զօրքն միայն 15,000 հոգի մնացած է։ Քիչը քաղաքս Ռուսաց Պանկէլ զօրավարն իր գնդերովը բռնած է. Պալաքլաւան ալ մտեր Ռուսաց ձեռքը պիտի՝ տուի, ուր գեւ խոնարհ մը սովորական ու երկու վաշտ անգղիական զօրք կայ։ 800 թաթարներու ընտանիք Խրիմէն Տոնիատան կը գաղթեն։ Ռուսաց վերին հրամանատար Լիւտէրս զօրավարն անգղիական Լորա Կաֆ զօրավարին պատուոյն խրախուսիչն մ'ըրաւ, որուն շատ գոհացուցաներ եւ. պաշտանակալներ հրաւիրուած էին։ Խրիմ դաշնաւորներէն մեծ փութով կը դարձուին։

— Ալեշիտ Փաշան Կ.Պոլսէն Եդիպտական առանձին շոգենաւով մը Ճամբոյ Եղլեղով՝ Յունիսի 19ին Ալեքսանդրիա հասեր է։ Սայիտ Փաշան իր բարեկամը ողջունելու համար անձամբ շոգենաւ գնաց, եւ իրեն մեծ սեր ու պատիւ կը ցուցնէ։ Ալեշիտ Փաշայի ճամբորդութեան վախճանը, ինչպէս տեսնուելու կը խօսուի, փոխարքային գահակալութեան տարեդարձին առթիւ ըլլալու հանդիսութեանց ներկայ գտնուիլն է. բայց ասոնց ետեւը է որ իր դալուստը քաղաքական նպատակներ ալ ունի, ի մասնաւորի Եդիպտոսի փարչութեան այլ եւ այլ մասերու. վերջ իր բարեկամին խորհուրդ պիտի տայ ու առաջարկութիւններ պիտի՝ ընէ։ Իրեն հետ վառաճականութեան պաշտօնական Քեռամիլ Փաշան ալ գացած է, որն որ փոխարքային մերձաւոր ազգական է, ու. Եբրահան Գէորգ Պէյը, որն որ Եգիպտոսի փոխարքային Կ. Պոլսոյ սեղանաւորն է։

ՈՒՍՈՒՄՆԱԿԱՆ

ՔԱՆԴԵՆԱԳԻՐՔԱՅԱՆ ԹՈՒՔՀԳԻՔԱԳՈՒՐԹԻՒՆԵՐ

Եթէ աչքընիս մեր հիմակուան ազգային մանաւորութեան դարձքներու բլլայ՝ կը տեսնենք որ նոյնը մնաւորական յաջող յուսացման տակ բարկոյսոյ ճամբու մը սկիզբն է. եւ ասիկա չէ թէ միայն աս կամ ան մնաւոր պատոյ արդիւնքներու համար՝ հապա ազգին մնաւորութեան վրայ ունեցած հոմարման եւ անոր ալ ազգին վրայ ըրած ազդեցութեան համար։ Ստոյգ է անշուշտ ժամանակներն ալ մեզի մնաւոր արդիւնքներ իսոցուցած են եւ. նոյնները աւարտելոյն անապատներու մէջ կղզեցուցեալ ծառատունկներ ալ չտեսան եւ տակաւին ալ չերեւան՝ ինչպէս՝ Դոլմանեանք, Խրենեանցներ, Եղիշէներ, Լեգիներ, Ագամանոլներ, Դաւիթ Անյաղթներ, Թագիստրոսներ, Շնորհալիներ եւ այլն, սակայն ոմ կրնայ ուրանալ որ աս ատոյներ երկրիս խիստ հետաքրքրութեան առիթներն երեւցան, որչափ քիչերէ տեսնուելուն եւ. որչափ ալ նուազ ազդեցութիւն ըրին, մինչեւ որ ժամանակը գիրենք երկրիս մտնելուն ու գեղ մտնելու վրայ է։ Ալ հիմա ուսումնական աշխարհքը մեկայէն զատուած չիկենար, եւ որչափ որ գիտութիւնը առանձնականութենէ եկած՝ հասարակաց սացուած ըլլալու մտնեցած է՝ այնչափ ալ բեղմնաւոր միտքերու ծնողներն բազմանթիւ. հետեւողներ կը սատան. երեւոյթներ եւ ոչ երբեր միայն սատարգեաց վրայ չէն մնար, երբեմն երբեմն կը գատնան, ազգային ոգին ազգային լեզուին մէջ մտնելով՝ անոր մեծութիւնը ու գեղեցկութիւնը երթալով կ'իմանայ եւ վերջապէս ընդհանուր ազգային մնաւոր կրթութեան բաղադրութիւնը ծլելու կը սկսի։

Ազգէն երկպիտանութեան փարձառութեամբ հաստատուն կ'ըմբռնուի թէ մարդկային մտաց կրթութիւնը գանազան մնաւոր զօրութիւններու միաւորութեամբն եւ անոնց փոխադարձութեամբը միայն կրնան կ'ելլէ. ուրեմն թէ որ մէկը տեսնելու բլլայ թէ ազգային մնաւեղագրութիւնը գեռ որչափ հետու է կենդանութեան մթնոլորտէն եւ թէ որչափ ծուռ կարծիքներ կը տիրապետեն եւ թէ գարձեալ որչափ մնաւոր զօրութիւններ ձգողութենէ զուրկ են, մանաւանդ թէ մանզուութենէն մ'ալ տոգորուած կ'երեւան, անմիջապէս կ'իմանայ որ ժամանակը, դէպքերը, պարագաները առջեւնին մէջ հաստ պատեր բարձրացուցած, երկրորդին ջրա գին բարձր թաւշեր քաշած ու երրորդին մէջ ջերմ երեւակայութիւն մը ձգած են. բայց ասոնց անկումն ու բարձումը գարձեալ ժամանակ, դէպք ու պարագայք գլուխ հանեն պիտի. բայց ոչ ասոնք. անշուշտ ազգային կուրծքերու մէջ։ Ամբարտաւանութեան ասպարէզը մարդկան թոգ տրուած է. ինքն է անոր մէջ խաղացողը եւ ասոր մէջ ձգողութիւն ու վանողութիւն իր ձեւերն է, ջերմութեան ու հետաքրքրութեան ինքն է միայն տեղը։ Բայց անոր բախտը միշտ մարդկան դլուխներուն վրայ թռչելով՝ երբեք ոտքի տակ ինկած չըլլար։ Ինչ օգուտ ունի գլխուն վրայի թեւերը՝ եթէ ոտքերը կապուած են։ Հոս տեսնենք թէ հայ միտքերը կրթող նախնական ատրներն որոնք են եղած։

Պատահաբար գրութիւններն ալ մաղնիսական-թեան կամ էլեկտրականութիւնն ալ միշտ իրարու հետ շփուելով ու հաղորդուելով կը զօրանան։ Մինչեւ մեր օրերս շատ ամուլ կ'երեւայ, բայց մէյ մ'որ յկսուի կամ դրի միջնորդութեամբ ուրիշ միտքի մը կը զարնուի մեկէն կը բացուի, իր մշտնջենաւոր շարժումը կ'ընդունի եւ իր անհատական ծնունդները սկսիլ կ'առնուն։ Հայ միտքը իր բոցոտ մը կամ ծաւալումը ամենէն յառաջ յոյն մտաց հետ հաղորդուելով ունեցաւ. ուստի եւ հայ մատենագրութեան ծնունդը միայն յունական մատենագրութեամբ սկսաւ։ Այսպէս նաեւ բոլոր եւրոպական մատենագրութիւնն ալ իր ծնունդը յունականէն ունեցաւ. եւ նոյնը իսկզբան միայն թարգմանական էր, բայց շուտով ազգային մատենագրութեան դարձաւ եւ անանկով բարձրագոյն կատարելութեան հասաւ։ Ասոր նման հայ մատենագրութիւնն ալ իսկզբան միայն թարգմանական էր եւ պէտք էր որ այնպէս բլլար. բայց ասիկա միայն առջի հարատեւ մը պիտի բլլար հայ միտքին, առջի կայծը պիտի բլլար ան բոցոյն որով հայ միտքը վերբարձրանար. արդէն միտքը իր կրթութեան տարրերը իր մէջն ունի. պատրաստ գիտութիւն կամ մատենագրութիւն մը, որն որ նեղսէն բխած ազգային առունկ չէ, հապա դրսէն ազդի մը վրայ կա. գայ նոյնը ան ազգին ուղղոյն համար չէ եղեր միայն յառաջադիմութեան գրգիռ չէ՝ հապա կապ մին է։ Ասոր մեր թարգմանիչներն ալ համեղուած էին, անոր համար մատուր կրթութեան նեռուէն էին եւ իրենց ընթացքին միատեղ ազգային մատուր կրթութիւնն էր. բայց աւելի լուսաւոր դաղափարներ ունէին խորենացիներն ու Պ.աւիթ Անյաղթները, ան կարգէ դարս մեծ ոգիները, որոնք օրշաւ որ ալ իրենց մատուր ուժգին շարժմանը մէջ դրաւոր կենդրոնասիրդ շարժումի մ'ալ ցուցնեն, սակայն ըրած ընթացքնին խիստ մեծ էր եւ աւելի վաղք մին էր. ասոնք եղան որ նախ յունական մատենագրական ծաղիկներով իրենց միտքերը հարստացուցած՝ ազգային մատենագրութեան դաշտը դարձուցին. ձեւք դարկին եւ իրենց հեռեւողներ ալ դնուեցան։ Բայց նոյն յունական մատենագրութիւնը հարիւրաւոր տարիներէ ետքը Հռոմայեցւոց եւ բարբարոս հիմակուան Եւրոպացւոց մատենագրութեան ծնունդ տուաւ. հոս հայ աշխարհն առջեւն ի՞նչ մեծ անդունդ մը կ'ելլէ, ինչ ճնշող ծանրութիւն մը հայ ոգւոյն վրայ կը նստի. ուր հասաւ ան պատուան երկուան մատենագրութիւն մը եւ ուր հասաւ հայ մատենագրութիւնը։ Յստակատես հայ աչք մը տեղ մը տ. տանն մը ազգային մատենագրութիւն մը չի կրնար տեսնել. Հշմարտապէս հայ միտք մը երբեք չի կրնար ըսել որ հայ ոգին կամ միտքը իր կատարեալ ազատ բոյսն մը կամ ծաւալումը ունեցաւ ըլլայ, կամ ինք զինք կատարեալ գոյացած ըլլայ։ Ասիկա նոր միտքերու յուսահատութիւն չբերէլէն զատ՝ պէտք է որ աւելի եռանդ մը բերէ ու զրգիռ մ'ըլլայ իրենց հարստութիւնը ամենուրեք առջին առջի անդամ՝ բանալու ու մշնջենաւոր յիշատակներ ձգելու։

Էն վերոյիշեալ մեծ ոգիները ճանչցան որ յունական մատուր կրթութիւնը իր մեծ կատարելութեան էր հասած. եւ իրաւ ալ այնպէս էր, ինչ. որ յոյներ չէ թէ միայն ան անարուեստական դիրքաղաղութիւնն ունեցան որ իրենք զիրենք կրթեցին (եւ ան գրուեն գիւնիկեցիներէն, Եղիազարներէն առածներն ցուեցաւ հետքեր կամ հրակներ ու քանի մը կոչտ տարրներ էին), հապա նաեւ. ամէն կրթեալ ազգաց կրթիչն եղան եւ այնչափ բարձրացաւ ծաւալեցաւ յոյն ոգին որ դեռ նմանը չունեցաւ։ Լուսեմն ինչ էր որ խորենացիներուն, Պ.աւիթ Անյաղթներուն եւ ուրիշներուն ընթացքը խափանեցին։ Հոս գուցէ մէկը ըսէ թէ նոյն իսկ ասոնք եղան որ ազգային մատենագրութիւնը յունասիրութեամբ խանգարեցին ու խզեցին եւ հայկական ոգեղարի մը տգեղարի դարձուցին։ Բայց մենք կ'ըսենք որ ուանց յունասիրութեան անկարելի չէր նէ գուցէ խիստ դժուարին էր՝ որ մատուր կրթութիւն յաջողէր. ոն անհամար յաջողութիւններն ու գիրքերը ուրանցմով յունաց մատուր կրթութիւնն յաջողեցաւ, հայերը չէ թէ միայն չունեցան, հապա բախտն ու բնութեան դէմ շարունակ կռուելով՝ հարիւր կրցան իրենց նիւթական գոյութիւնը պահել։ Իսկ ան ուրիշ ազգերէ փոխ առնուած կարծուած ոգեղար անունը միայն հնասէր բանաւոր մը կրնայ խորհած ըլլալ, որն որ նոյն ուսկերպարը միայն մինչեւ. Խորենացի կը հասցրնէ, որով յայտնի կը ցուցնէ թէ ոսկեդար ըսելով ազգային մատուր կրթութեան կամ մատենագրութեան վերջին ծայրը չ'մնար, հապա մեքենապէս արտաքուստ շարժեալ լեզուի մը նախնական պարզութիւնը եւ կամ՝ սատր պարզաբանելու հայերէն արտաճնշում մը։ Բայց պարզ լեզուի մը ոսկեդարը մատենքը՝ առանց մատաց ոսկեդար ունենալու՝ մատաղածին բան մին է. լեզուն մատաց հայրն է, որուն մէջ ան կը տեսնուի ինչ որ միտքն է նէ. ուստի նախ միտքը իր ոսկեդէն զարգացումն ու. գեղեցկութեան պիտի հասնի եւ եարէն լեզուն. եւ մտքին ծաղկելու առնն լեզուն ալ պէտք է որ ճոխանամ մ'ունենայ։ Ասոր ճշնարտութիւնը նոյն իսկ ան ոսկեդարին գրչեն անցնող Պաշտոց մը կը հաստատէ. ան անձին անզուգական արժանիքը ուրիշ կողմանէ է. ատուզիդիցուցին մին էր Պեսրոպ, որն որ ազգային գաղափարները ասար ու ծանր շղթանելէն ազատելով՝ ընտանի լեզուին փափուկ ձեւերուն յանձնեց ու. հայկեան ծնունդները հայասան հայապիր ըրաւ, որով եւ ազգայնութեան մեկ իմեալ (տեսութիւն) կոտրելու առնը մեկտեղով (լեզու.) նոյնը կանգուն պահեց. (հոս կրօնին ազդեցութեան վրայ ըրած մեծ ու բարերար ազդեցութիւնը ըստ պատահման էր)։ Եւ ասիկա այնպիսի արժանիք մին է՝ որուն անհատական նմանութիւնը սեղ մը չունի տեսանելու։ Ազգային խերացի ու ազդասէր անձ մը իր գիտակցութեան մէջ յայտնի տեսաւ որ ազգային մատուր կրթութիւնը գիւրաւ յառաջանալու համար արտաքին օգնութիւն մ'ալ հարկաւոր էր։ Վարպետապետի դերը Ամենքն դերային կարան էր. անոր համար խրկեց Պեսրոպ իր աշակերտները Յունաստանի ծաղկաշատ դաշտերուն վրայ։ Գիտնց հայ մանկանին եւ մեղուաջան ուշխատեցան եւ յունական աւարով հարստացան վրայ էր. բայց աւաղ. քաղաքային ապատութեան կորուստը, պատերազմներուն յաճախութիւնը, կարծեաց տարբերութիւնները, կրօնական վէճերն ու կռիւները մեր ազգային աշխատութիւնը անպատուոյ թողուցին. հայ Կաստոսը իր մերը արդանդին մէջ հիւսուեցաւ. եւ Խորենացի մը անոր ոլորը կարդաց եւ այնչափ բարձր կարդաց՝ որչափ որ իր մատղը լուսաւորութեան աւաջին ուրիշներուն խոր մթութիւնը աւելի աղդագրգռոյն տեսաւ. դէպ որ իր միտքը կղզիացեալ մնաց, որովհետեւ յունական ոգին գինքն անհամեմատ բարձրացուցած էր։ Եվ ասկէ եւսեւ որչափ որ յունական ոգին երթալով նեղիլ սկսաւ ու իր կենդանութիւնը միայն մոգոտանելու վրայ մնաց՝ այնչափ ալ հայոց դժուարին եղաւ իրենց ոգւոյն ծաւալումը դանել այնչափ անհամար արգելքներու մէջ։

Բայց թէ հայ ոգին ինչ մեծ մատենագրական բիւրամիտներ պիտի կանգնէր. ան քիչ ու անսար առանուան մէջ լրած մեծ վարպետն յայտնի է. իր քանի մը մատենագրական ստեղծներ՝ ինչպէս Խորենացի, Եղիշէ, Փարպեցի, Դաւթի Անյաղթ, Եղիշիկ. Պատմաբաս, Շնորհալի եւ այլն, պատմական աչքով տեսնելով պէտք է որ հրաշալիքներ տեսուին. ասոնք այնպիսի աւերակներու վրայ մնաց ու. մեծութեան մէջ պատմական, փիլիսոփայական, ճարտասանական. բանաստեղծական ոգւոյն ծլելը ցուցցին. բայց ինչ օգուտ որ մատենագրութեան տունկը իր բոլոր ճիւղերուն մէջ յլատաքիկ խորշկոհար եղաւ։ Ազգասէր երեւակայութիւն մը հոս դարձեալ նեմեսութիւն մը կը հնարէ. խորենացիէն Հերոդոտոս կամ Լիւիոս, Եղիշէէն Թուկիդիդէս, Փարպեցիէն Քսենոփոն կը շինէ. դարձեալ Դաւթի Անյաղթէն Պլատոն, Նոյնպէս Եղիշէէն Շնորհալիէն Պեմոսթենէս կամ Կիկերոն, Եղիկիէն Օղոստինոս եւ այլն։ Յուսոյ եւ Լատինացւոյ մատենագրութեան մէջ ազգային ոգին է ինք զինք ցուցնողը. մեկուն քով հին դիցաբանք ու. մեկային քով աշխարհակալ Հոմ ռանոց ոգւոյն խիստ տուին ու պիտակ մատուր կրթութեան ամենաբարձր դագաթը հանեցին։ Հայոց հին մեծատաս պատմութեան դիցաբանքներն ալ Հոմերոս կամ Վերգիլ մը պէտք չէին ունենալ. ինչ կը պակսէր Հայկայ դիցաբանութենէն Ադիլլէսի մը հետ համեմատուելու։ Ընտանեաց կոչս կ'ուենային նոյնքան նիւթ նոյն ազգային հին ու մեծ յիշատակը Շամիրամայ ապարանքը Մովսէս Խորենացի, նիթ Պարսից վերադարձութեան չխոնարհէր, նիթ օտարազգի իշխաններ ըստ ազգային ոգին շմարեին. ան ատեն Հայոց պատմութիւնը ընդհանուր պատմութեան մէջ միայն մեկ երկու տեղամ չէր երեւար, հապա մեծ յայտնաւաղ դիրք մը կառնուր։ Հոմերոս մը չէր որ Յունաց ոգին հին յիշատակներով զրգռելով յաղթող հանելոյ դարաշրջանի պատերազմին եւ. նիթ Յոյնք նոյնին մէջ յաղթուելու ըլլալին անկարելի էր որ յոյն ոգին հայ ոգիէն աւելի բարձրաստար։ Հայոց մէջ փոփոխակի ազգային ոգւոյ պակասութիւնը բանաստեղծութիւնը պակասեցուց ու բանաստեղծութեան պակասութիւնը ազգային ոգին սակաւացուցուցուց

որպէս զի Աղամեան խօսքերուն ապրումութիւն տան։ Երբոր անգամ իմ՝ Եղիսաբեթ կայսրուհին խոսքաշնչութիւն առաջարկեցի, անգամ մը ենք՝ անգամ մ՚ալ մեծապատիւ Թոդ Հիսակ Շէլեանին աս երրորդ առիթման խաղաղութիւնը յանձն առնուն։ Պատասխանեցաւ իր զարհուրելի սպառնալիքը, արդէն ինքը, անգլիական նաւատորմիղն ալ բնաւ չեր բերուն վրայ չերեւցած, իր նաւատորմիղովը Ճամբայ ելած ու Ակրաքսին Ժողովական ալ իրմէ յառաջ նաւերով ու շատ ցօրքով Գիւլամեանի ծովակալը խաւրած էր։ Պետրոս արդ ու հրով խաղաղութիւնը ձեռք ձգելու մտայը վրայ աւելի եւս հաստատուած, հրովարտակ մը հանեց, որուն մէջ իր միտքը յայտնապէս կը ծանուցանէր։ Ասոր վրայ Թագուհին Զարին մարդ խաւրեց ու խաղաղութեան բանակցութիւնն սկսաւ եւ որոշուցաւ որ խաղաղութիւն խոսակցութիւնն սկսուի, Օսմանեան Զարին դրկմանովը շուտ մը Սիթոքհոլմ խրկուի ու Ժողովարանին ալ հրամանն երթայ՝ որ առած պատասխանն գեռ ի գործ չդնէ, թշնամութիւնները չսկսի։ Բայց Ակրաքսին իր զարհուրելի յաջողութիւններն սկսելու հրամանովն արդէն նոյն օրը Լիմանաէն Ճամբայ ելած ըլլալով, յաջողութեամբ Շէլեան եղողները հասաւ, ու ամենեւին առանց ոտք մը ցամաք նիզակի մը ու սապատի կը խրեն, դեղերն ու քարոյքները, նորածաղիկ պարծասաւոնեներով հրոյ ու բոցերու մէջ կ՚ոչնչացնէին։ Ադրիանոպոլիսի, Դարդանելլաներ, Սեստոս, Թրոյա, Էօրեկրունդ հրոյ ճարակ եղան։ Ամէն համբարանոցներ, ահագին անտառներ, քաղաքաթիւ նաւեր բոցերէն ծովու մէջ ընկղմած էին։ Ընդամենը 12 միլ. թալէր կը համարուի։ Շէլեանները ըստրուին վճռած նոյն իսկ իրենց ժողովրդին համար ալ մեծ երկիւղ կը կրէին, գոնէ որ թագուհէն ամենայնիւ արագաժողով զօրքերով ամրացընէրս եռեւէ էր։

Լրբոր առանց բոլոր Շէլեան ահ ու սարսափը պատած էր, մէյ մ՚ալ Օսմանեան խաղաղութեան պայմաններով Սիթոքհոլմ հասաւ։ Պետրոս պատրաստ էր Ֆինլանտիան անմիջապէս ու Լիվլանտիան 40 տարիէ ետքը եւ գարձընելու ու անոնց առեղ Լիմլանտ, Քարելիա ու Քեքսհոլմն ինչպէս նաեւ Ռեւալ, Դորբատ ու Գիրոգ քաղաքները պահել կ՚ուզէր։ Թագուհին աս թելութեանց ընդդիմութիւն չցուցուց ու իր՝ առանց խորհրդանոցին առանկ կարեւոր երկիրներէ հրաժարելու անկարողութիւնը յայտնելով, խոստացաւ որ Աղամ իր ինքնագրաձեռակին ասոր վրայ անդրեկութիւններ կու տայ։ Եւ որովհետեւ Պետրոսին ասանկ թշնամական գործոց առնելը վիճակները չէին կրնար ժամանակ, անոր համար Օսմանեան ազատեց Զարին որ թշնամութիւնները դադրեցընէ ու նաւատորմիղը նաւ կրէ։ Ընդ դէն Պետրոս իր նպատակին հասած ըլլալով ցուցուց որ ինքն իր խոսքին վրայ հաստատուն է։ Ասոր վրայ ռուսական նաւատորմիղը շվետական նեղիքն անմիջապէս հեռացաւ, ու շատ ալ չհեռանալու համար Ռեվալ ձերբեց ու Պետրոս ալ նորէն Թեմերսպուրգ դարձաւ։ — Եւ միջոցս Անգղիացիք Շվեդի հետ դաշինք գնելէն ետքը նորիս ծովակալը բոլոր անգղիական նաւատորմիղն գլուխն անցած Թասի գէմ Շվեդին օգնելու մտաք ու արտաքուստ վճռական ուժեղութիւնը պաշտպանելու պատրաստակամ, արեւելեան ծով մտնելով յառաջ քալելու սկսաւ։ Ամիսն ատենն անցած էր, բոլոր Շվեդի եղելքը անմարդի ու մոխրածածկ դառաւ։ Սակայն եւ այնպէս անգղիական նաւատորմիղն երեւալը, էլիալ ու վճռական Շվեդաց մեծ սիրտ ու հոգի տուաւ։ Մենշիկն Բրիտանիայի հետ հաստատուն կապ ունենալը միայն վրէժխնդրութեան յոյս տուաւ իրենց։ Անգղիացոց հետ պաշտպանիչ դաշնակցութիւն մը հաստատուեցաւ (1720), որով Անգղիան կը պարտաւորէր Շվեդի տերութիւնը թշնամական յարձակումներէ պաշտպանել ու թշնամին յաջող խաղաղութեան մը ստիպել։ Անգղիայի հետ եղած խաղաղութեան դաշինքին հետը նաեւ Լիհտասանի, Պոլոնիայի ու Պրուշի հետ ալ խաղաղութիւն եղաւ, որոնց ամենուն վրայ ալ Զարին ոճող գործութիւնը մեծ դեղանեն ձգած ըլլալուն, ամէնքն ալ մէկ վախճանի վրայ միացաց։ Ընդարձակ Պետրոս իր քիչ մը յառաջ Շվեդի գէմ եղող դաշնակիցները կորսընցուցած եւ իմացաւ որ նոյն դաշնակիցներուն ամենէն զօրաւորը՝ Բրիտանիան, յայտնապէս իրեն գէմ էր։ Անգղիայի այսպիսի ընդարձակ մը բռնելուն վրայ շատ բարձր լարկուցած ու կատղած, չէ թէ միայն իր դեսպանին ձեռքն ղրկուելուն յանդիմանեց, այլ նաեւ Թուսատան գտնուող բոլոր անգղիացի վաճառականները բանտարկեց տարտնալեաք հանդերձ որ իրենց գրեթէ 50 միլ. ինչքերն ու վաճառքները բոլոր յարքունիս կը գրաւէ։ Ազատիսի հրոյ թշնամեաց մը առանձինն դէմ դնելու համար ծովով ու ցամաքով պատրաստուելու սկսաւ, ու երկու ծովու եւ ցամաքի, զրուելիներն ալ կրկնապատկեց։ Ազատիսի պատրաստութիւններով անցաց պիտաս 1729 տարին, որուն շրջանին մէջ՝ չէ թէ միայն իր դաշնակցացը կրաւ ստիպեց, այլ նաեւ իր ազնիւ գինակցին, Շերեմեթեւ սպարապետին մահուամբը ու Կատարինայի հանամայ տղուն կորուստովը մեծ ազդեցութեան ու ոգոյ մէջ ընկղմած էր։ Որչափ որ մեծ էր Պետրոսին ուրախութիւնն իշխանին ծննդեանը առնն, նոյնչափ տասանիկ յաւ. ղլայ անոր կրտսեռանամբը, գարհուրելի ցիշատակներ նորէն իր միտքը սարսռեցուցին։ Երեք օր ու երեք գիշեր առանձինն քաշուած էր առանց եւ ոչ իր պատարիան տեսնելու, ոչ կերակուր եւ ոչ ընդունելի առաւ։ Խորին տխրութիւն մ՚է ամբոյ բոլոր արքունեաց մէջ, ու տխուր հեւոն։ Ամենէն մեծ երկիւղ կար։ Ընդհանրապէս՝ որ սէրութեան ամէն գործոցը մէջ պետրոսին օգնական էր, ասոր ալ ճար մը գտաւ։ Կատարինային անուամբ ծերակոյտը ժողովեց, ու սէրութեան վճռանգ առնելը դնելով, ստիպեց որ իրեն հետ Զարին գայ։ Մեծ զժուարութեամբ ծերակոյտն աս խորհուրդին հաւանեցաւ։ Տոլգորուքի Զարին առջին համարձակութեամբ մը խօսելու սկսաւ։ «Ո՛ւրեմն, կ՚ըսէր, կ՚ուզես որ Ռուսերն ուրիշ իշխան մ՚ընտրեն։ Տէրութիւնը վտանգի մէջ է, բոլոր գործքերը գադրած են, թշնամին նորէն դրան վրայ եկած է, սկսած գործքդ կրնաս կործանել»։ Արդինար պետրոսին իշխանական զգուծմունքը, քաջալերեց ինքզինք յաղթեց իր ցաւոցը ու նորէն ինքզինքն իր սէրութեանը տուաւ։

Լ՚ս պատերազմիս տարիներու մէջ՝ որ Ռուսաստան Ընդեւելեան ծովուն ելքերացը տիրելոյն ու աստիճանի զօրութիւն ստացած էր՝ որ չէ թէ միայն Շվեդի պայ. եւ ոչ հիւսիսային միացեալ սէրութիւններէ վախ ունէր, յետ որոյ որ արդէն Շվեդը նոյն իսկ իր ներքին վիճակովն օր ըստ օրէ կ՚երթայ ու կը սպառնար, Հոլշթայնի իշխանն իր ժառանգական երկրին զրկուած 1710ին Շվեդէն փախած էր, ու խորհրդանոցին խաղաղութեանցը ատեն ինք ալ ենա կայսրմէ իր երկիրներն ստանալու օգնութիւն կը խնդրէր։ Պետրոսն ալ զինքը շատ սիրելու ու նաեւ քաղաքական յարաբերութեանց նկատմամբ միտքը դրաւ որ ատ լքեալ իշխանին ձեռք երկնցընէ։ Եւ ատ միտքով իր վենա եղող դեսպանին ձեռքը աղրեց իշխանին որ նոյնպէս անմիջապէս Բեմերսպուրգ գայ ու բոլոր իր բարեկամ Զարին ձեռքն յանձնէ, խոստանալով՝ որ ատանց Շվեդիին եւ Հոլշթայնը իրեն համար առնելու, Շվեդի հետ խաղաղութիւն չըներ ու իր գուստրներէն մէկն իրեն ամուսին կուտայ։ Ատ ալ առիթուց որ իշխանը Բեմերսպուրգ կոխելուն պէս Էսթիոնոս ու Լիվլանտ նոյն հնատոյն իրեն կ՚ըլլան ու ատով գահն ելլալու ճանապարհ ալ կը բացուի։ Հաւանական է որ Զարը ատ ատուած խոստումներնը, գոնէ իր շահուն համար կատարելու հաստատուն կամք ունէր։ որովհետեւ քիչ սգաստ չէր իրեն իր դուստրը Շվեդի գահն հանելը ու նոյն սերութեան ոյնպիսի թագաւոր մը տալը՝ որ իրեն հետ ազէկ կապուած ու օգնական ըլլայ, որով ինքն ալ Մեծ Բրիտանիայէն վրէժ կ՚առնուր։ Ամենայն Հոլշթայնի գուքս՝ Փրէդերիկոս կայսրոյը, Զարին հետ դաշնագրեն խոսակցութիւններու իջնալու ատեն, անգլիէն Ուրլիքա թագուհէն ջանքը գլուխ ելլալով իր ապը. Հեսսէնի ժառանգական իշխանը, որ նոյնպէս Փրէդերիկոս կ՚անուանուէր, շվեդական սեմատն ելաւ։ Ե. Դուստասանի հետ խաղաղութեան փորձերն սկսելով Վիլհելմենպէրկի ապարանքն առ. զակաց խաղաղութեան խոսքերով Բեմերսպուրգի խաւրեց։ ուր իրեն հետ գացին նաեւ. 200էն աւելի պատերազմի մէջ բռնուած ռուս գերիներ։ Դուստ. Հոլշթայնի գուքսն ալ ատկով վաստկելու եռեւէ էր։ Զարը Վիլհելմենպէրկի գալուստն ուրիշ մտոք առնլով, ռուսական նաւատորմիղն ու Գրանշթատ ամրութիւնները մէկիկ մէկիկ իրեն ցուցուց ըսելով «Ընդամենը տարուութիւնէ գարս բան է, բայց ձեր խնայողութեան գաղտնաց համար ընելու ծախքին կը խնայեմ, ապահով եղէք որ ամէն բան տեսաք»։

ԿԱՆԽԱԼԱՆՔԵՐ

Գիւրացուցուելիան նոր գրէք մը։ Անգղիայի լրագիրներէն մէկը կը ծանուցանէ որ Լորտ Քիթի՝ որն որ երկայն ետենէ վեր անբժշկելի տենդուած ցապաղութեամբ (Gouttе) կը նեղուէր, պարզ կամակաւ մը բժշկուելու է։ Ըս Լորտը՝ որն որ արտաքոյ կարգի մարդ մին էր եւ արտակենդրոն մտածութիւններու տէր՝ ինչպէս են ասոր նաեւ անգլիացիք, օր մը ինքը զինքը տակառի մը մէջ գնելով տուաւ, որն որ ընդարձակ բան մին էր եւ հինգ տարի Սպանիայի ազնիւ գինի կրած էր. բոլոր մարմնով մէջը մնաւ, միայն գլուխը ծակէ մը դուրս խնդալուց։ Տակառը հեռուանց տարցընելու առթիւ՝ տակառին մէջի կողերէն սկսաւ շոգի ելլալ. ասոր շոգոյն քաղցրահոտ ու արբեցուցիչ հիւթը կամ աւիշը Լորտին մարմնոյն մէջ անանկ թափանցեց մտաւ որ զինքը գինովցած ինչպէս ազդեցաւ։ Ան վիճակիս մէջ ատաք անկողնի մը մէջ պառկելով ուտաս արտաշնչութիւն ունեցաւ, ու շարին եւ տաքութիւնը անցնելէն ետեւ տենդոնէն վար ցատքելով բոլորովին առողջացաւ։

Փարիզի Բնակիչ։ Նորագոյն հաշիւներու համաձայն Փարիզի բնակչաց թիւը՝ քաղաքին ու իր շրջանակները մէկտեղ առնելով 1,700,000 է, որուն 1,600,000ը ուղղափառ ու 600,000ը չուղղափառ է։ Ուղղափառք 133 ժողովրդապետութիւն ունին 627 քահանայով։ Գլխաւոր քաղքին մէջ 1,200,000 ուղղափառ կայ 48 ժողովրդապետութեամբ 473 քահանայով։

ՆՈՐ ԱԿ

Ազատեմն ու Մրջիւնը։

Ս. Ս. Ն.
Ս. Ս.

Սրինակ մին ոչ ամենէն պրսի անառաւնեներէն։

Ազատեցաւ մէկը ջինջ վտակէ մը ջուր խմած ատեն՝
Մրջիւն մը ծառած հոն ջուրին վրայ՝ ջուրին մէջ կ՚ընկաց։
Եւ ատ մրջիւնը ոսկիանին վրայ
Ճիգ ու ջանք կ՚ընէ՝ բայց պարապ տեղ՝ եզերքն հասնելու։
Ազատեցին շուտ մը ոստիւնիւնն ի մէկէն ձեռք կ՚առնու։
Խոտի մը չեղը նոյն ջուրին վրայ իրմէ հեռուելով
Հրուանդան կ՚ելլայ։ ուր որ մրջիւնը կը հասնի կ՚ելլայ։
Ինք զինք կ՚ազատէ։ Եւ ատոր վրայ
Պանցնի նոյն տեղն խեղճուկ մէկ մարդ մը բռպիկ ուրբերով
Ու խեղճուկ մարդը իր յոգը ուներ նեռ մ՚բան պատասխան
Ցեռատ չտեսաք թեզ ուրեմն Ազատիկոն
Իրեն տուին մէջ կարծեց գանիկոս - ցինոյ տկաս։
Նոյ մեր դեղացին նոյնը պարնեցու պատրաստուեցաս
Մրջիւնը խոսեաս անոր նեղրանէն։
Գլուխն է գործուց դեղրուկը մէկեն.
Ազատեցին խեղ, ու փոխուս գլնաց, սրարտաս անկէ.
Ամոր հետ մեկուկ խեղճուկին հաչն ալ թեռաս ելաս. ձեռքդ
Գանիով մ՚ազատեր մեր սեմնուած է։

Լ—ֆ—Ն։

3 *Քրիսթոֆ Ամորհի Սոհն* 3

գործատիրոջ Վիեննա-Գալիցիոյ մէջ կայսերական արտաքնեալեանի ունեցած մեքենի (Գոլիէն) ու մեքենագործնի գործարանին (Ֆապրիկա) խանութը՝ Վիեննայի մէջ է, բուն քաղաքը։ Հիմերշտրասէ փողոցը. թիւ 817 տունը. Ներքոյ ատանիանի Ներքոյ գատիկան։ Հասցէն է **Christof Andreae Sohn**, in Wien, Stadt Hiemerstrasse Nr. 817, 3. Stiege, 3. Stock.

4 **Աւգուստ Ֆրիտրիհ Ռիխթերին** 3

Կերամոմի (մեռնիկի) գործարանը

Վիեննայի մէջ, Լոգիֆշտատ արուարձանը, Լանկէ կասէ փողոցը, թիւ 88 տունը,

ուն որ կոյսերոնն առ անձին արտօնութեամբ մ՚ապահովցուած է, կը յանձնէ հասարակութեան իր խիստ մաքուր ու հաստատուն գործուած եւ գրեթէ խրկերու. Համար խնամով զնուելուած ամէն տեսակ կերամոմի ապրանքը։ Հասցէն է **August Friedrich Richter**, Wien, Josefstadt, Langn Gasse, Nr. 88.

ՎԻԵՆՆԱՅԻ ԴՐԱՄԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ ԸՆԹԱՑՔԸ

1856 ՀՈՒՆԻՍ 28 (16)	30 (17)	1 (18)	2 (19)	3 (20)	4 (21)				
Ամստերտամ 100 հոլանդական ֆրիսարդ —	—	—	83¾	—	—	2 տարի	տոկոս	ներքեւ
Ընդհանուրի 100 ընդհանրական ֆիորինի —	102½	102⅝	102⅝	102½	102⅝	½	»	»	»
Լիսոնայ 300 Դասական ֆիրա —	—	—	—	—	—	2	»	»	»
Լոնտոն 1 ֆունտ սթերլին 10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	10,2	3	»	»	»
Համբուրգ 100 մարկ պանկոյ 75	74¾	75	75	75	75	2	»	»	»
Կոպենհագեն 300 ֆրանք —	—	—	—	—	—	2	»	»	»
Միլան 300 աւստրիական լիրա —	102½	102½	102½	102½	102½	2	»	»	»
Մարսիլ 300 ֆրանք 118⅝	118½	118½	118	118⅝	118⅝	2	»	»	»
Ֆրանքֆորտ առ Մայն 120 ֆլ. 101¼	101⅜	101¼	101¼	101¼	101½	3	»	»	»
Կ՚Պոլիս, 1 աւստրիական ոսկի. ֆիորին փապա 471	—	—	—	476		31	օր	»	»
Պուքրէշ » » » » 265	265	—	—	—	265	31	»	»	»
Վերաշահ (Aggio) Ոսկոյ 6⅝	6½	6½	6½	6⅝	6				
Արծաթի 2⅝	2¼	2½	2½	2¼	2¾				

Ա. ԹԷՔԵՆԵԱՆ ՊԱՏԱՍԽԱՆԱՏՈՒ ՍԱՆՈՒՔԻ ԵՍԿՈՒՐԱՆԵՆԻ ԱՆԹԱՑՔԸ